

w książce problemy budzą zainteresowanie we wszystkich środowiskach, nie tylko prawników i lekarzy.

Jasny i precyzyjny sposób argumentacji, naukowa rzetelność, bogate obcojęzyczne piśmiennictwo sprawia, że omawiana praca będzie inspirowała ustawodawcę, teoretyków i praktyków, zajmujących się omówioną w niej problematyką, do dalszych dyskusji i ostatecznych rozstrzygnięć.

Wanda Stojanowska

Anna M. Ludwikowska, *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Środkowo-Wschodniej w okresie przekształceń demokratycznych. Studium porównawcze*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora", wydanie I, Toruń 1997.

Funkcjonowanie organów państwowych, jakimi są sądy konstytucyjne jest zagadnieniem szczególnie interesującym i odznaczającym się dużą doniosłością prawną, zwłaszcza z punktu widzenia konstytucjonalizmu polskiego.

Jak wynika ze stwierdzeń, poczynionych we wstępie do pracy, głównym zadaniem badawczym, jakie podejmuje autorka, jest charakterystyka regulacji prawnych w zakresie modelu kontroli konstytucyjności prawa większości państw Środkowej i Wschodniej Europy oraz próba uogólnienia wyników porównania konkretnych systemów sądownictwa konstytucyjnego, przyjętych w tych państwach. Autorka nie podejmuje się określenia cech poświadczonych a jednocześnie uniwersalnych, w jakie powinien być wyposażony każdy system kontroli konstytucyjności prawa.

Z powyższego wynika, że problematyka pracy odznacza się po większej części ujęciem dogmatyczno-prawnym zaś podstawową metodą badawczą, przyjętą przez autorkę, jest komparatystyka prawnicza.

Akty prawne, poddane analizie pochodzą z okresu do 1 stycznia 1997 r., za wyjątkiem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Część pt. *Wprowadzenie* poświęcona jest próbie syntetycznego ujęcia modeli sądownictwa konstytucyjnego na świecie. Autorka wyróżnia dwa podstawowe systemy kontroli konstytucyjności prawa, to jest system amerykański i, jak go sama określa, austriacki. Jest to, od strony terminologicznej, ujęcie stosunkowo nowe, bowiem w polskiej doktrynie prawa konstytucyjnego z reguły model ostatni określa się jako europejski, ale niektóre jego cechy są właściwe systemom prawnym wielu państw.

Autorka we wprowadzeniu podejmuje także próbę charakterystyki "przyczyn nieprzystawalności amerykańskiego systemu kontroli do tradycji polityczno-prawnych państw europejskich". Precyzując to interesujące sformułowanie autorka przedstawia główne powody, dla których w państwach europejskich nie zdecydowano się na wprowadzenie modelu kontroli konstytucyjności prawa opartego na wzorcach amerykańskich. Jakkolwiek autorka słusznie stwierdza we *Wprowadzeniu*, że u genezy amerykańskiego systemu kontroli tkwi założenie nadrzędności konstytucji w hierarchii aktów prawnych, to jednak kontekst tego stwierdzenia może czytelnikowi mylnie sugerować, że założenie to nie jest właściwe europejskiemu modelowi kontroli konstytucyjności prawa. Kolejną nowością terminologiczną, zawartą we wprowadzeniu, jest użycie w stosunku do państw, których systemy prawne nie opierają się o prawo precedensowe, nazwy "państwa cywilnoprawne", co brzmi być może nieco obco i niejednoznacznie.

Myśl autorki, według której w państwach tych władza sądownicza nie jest uważana za równorzędną w stosunku do władzy ustawodawczej i wykonawczej zaś w większości parlamentarnych demokracji organy władzy nie są oddzielone i władze nie są równe jest nieprecyzyjna. Pojemność i dość duży stopień ogólności określenia "równorzędność władz" uzasadniałyby, być może, podjęcie się zadania bliższego wyjaśnienia stanowiska autorki względem powyższych zagadnień, tym bardziej że problematyka wpływu zasad podziału i wzajemnego równoważenia się władz ustawodaw-

czej, wykonawczej i sądowniczej na ukształtowanie się danego modelu kontroli konstytucyjności prawa zdaje się być ciekawym i podatnym na działalność badawczą zbiorem zagadnień.

Skłania także do rozważań wskazanie przez autorkę pozostałych przyczyn wprowadzenia w państwach europejskich systemu scentralizowanego, za które uznaje ona zasadę precedensów oraz funkcjonowanie w państwach europejskich kilku sądów najwyższej instancji, co w połączeniu z dużą liczebnością składów w tych sądach uniemożliwiać ma wypracowanie jednolitej judykatury, w przeciwieństwie do działalności Sądu Najwyższego w Stanach Zjednoczonych. Z treści *Wprowadzenia* wynika zamiar uczynienia z amerykańskiego systemu kontroli konstytucyjności prawa, w szczególności zaś z pozycji sądów amerykańskich jednego z przewijających się aspektów rozważań, prezentowanych w dalszych częściach pracy.

Rozdział I pracy zatytułowano *Tworzenie się sądów konstytucyjnych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej i ich pozycja ustrojowa*.

W rozdziale ogólnie scharakteryzowany zostaje proces kreowania w wybranych państwach europejskich nowego typu organu, do kompetencji którego należy kontrola konstytucyjności prawa. Wskazane zostają także niektóre aspekty polityczne tworzenia i funkcjonowania tych organów oraz znaczenie relacji pomiędzy materią konstytucji a ustaw jako zintegrowanym zbiorem norm prawnych, stanowiących konieczną podstawę działania tych organów.

Autorka przedstawia poglądy doktryny prawa konstytucyjnego na pozycję ustrojową sądów konstytucyjnych w systemie organów państwowych a także podaje istotne cechy, odróżniające sądy konstytucyjne od sądów powszechnych.

W rozważaniach poświęconych pozycji ustrojowej sądów konstytucyjnych opisane zostaje miejsce, które w systematykach poszczególnych konstytucji zajmują przepisy o sądach konstytucyjnych. Anna M. Ludwikowska jest zdania, że "fakt umieszczenia przepisów dotyczących sądu konstytucyjnego w rozdziale poświęconym wymiarowi sprawiedliwości czy też poza nim nie oznacza, że w pierwszym przypadku państwo zalicza sąd konstytucyjny do organów sądowych, a w drugim przypadku odmawia mu tej cechy". W konkluzji czynionych rozważań autorka zalicza europejskie sądy konstytucyjne do kategorii naczelných organów państwowych, zaś o przynależności do niej rozstrzygać ma konstytucyjne uregulowanie organizacji i zakresu działania takich sądów oraz stopień niezależności od innych organów państwa.

Scharakteryzowana zostaje również relacja pomiędzy sądami konstytucyjnymi a innymi organami państwa głównie w aspekcie wpływu parlamentu na ich organizację i funkcjonowanie oraz kompetencji do inicjowania postępowania przez sądami konstytucyjnymi przez inne organy państwowe.

W rozdziale drugim, poświęconym składom i powoływaniu sędziów sądów konstytucyjnych, przedstawiona zostaje charakterystyka procedury powoływania sędziów w Europie Środkowo-Wschodniej i skład liczebny sądów konstytucyjnych oraz kwalifikacje sędziów, zwracając uwagę na znaczącą rolę pracowników nauki jako potencjalnych i faktycznych członków sądów konstytucyjnych. Autorka wprowadza do wspomnianego rozdziału uwagi na temat gwarancji niezawisłości sędziów sądów konstytucyjnych, nie jest jednak ostatecznie zrozumiała, w jakim celu umieszczona została ta pozycja w rozdziale drugim.

Rozdział trzeci dotyczy rodzajów kontroli konstytucyjności prawa, przedmiotowego zakresu kontroli, procedury jej przeprowadzania oraz skutków prawnych działań kontrolnych, przy czym analiza tych zagadnień dokonana jest głównie w oparciu o teksty konstytucji wybranych państw. Brak jest w związku z tym możliwości uzyskania przez czytelnika perspektywy dla analizy powyższych kwestii w postaci opinii doktryny prawa konstytucyjnego poszczególnych państw Europy Środkowej i Wschodniej, jak również brak jest możliwości precyzyjnego ustalenia praktyki stosowania przepisów proceduralnych przez podmioty uczestniczące w procesie kontroli bowiem w pracy nie podane zostają, jak się wydaje, wyczerpujące informacje na temat postępowań kontrolnych prowadzonych w okresie obowiązywania aktów prawnych, poddanych analizie. W rozdziale tym zdaje się również brakować nieco bardziej szczegółowych informacji na temat m.in. uregulowań prawnych dotyczących kompetencji sądów konstytucyjnych do badania konstytucyjności podstawowych aktów prawnych czy też opinii doktryny poszczególnych państw na temat przedmiotowego zakresu kontroli w ogólności. Niektóre uwagi zawarte w rozdziale trzecim mają jednak aspekt interdyscyplinarny, jak np. stwierdzenie, w myśl którego przyczyną różnic pomiędzy procedurą kontroli przyjętą w państwach Europy Środkowo-Wschodniej a procedurą zachodnioeuropejskich sądów konstytucyjnych jest socjalistyczna przeszłość państw grupy pierwszej.

Rozdział czwarty pracy poświęcony jest pozostałym, poza kontrolą konstytucyjności prawa wewnętrznego, funkcjom sądów konstytucyjnych. Autorka syntetycznie i przejrzyście przedstawia owe dodatkowe funkcje, klasyfikując je według następujących kategorii:

- 1) interpretacja konstytucji,
- 2) ustalanie powszechnie obowiązującej wykładni ustaw,
- 3) rozpatrywanie sporów kompetencyjnych,
- 4) orzekanie o odpowiedzialności za naruszenie konstytucji,
- 5) delegalizacja partii politycznych,
- 6) orzekanie w sprawach skargi konstytucyjnej,
- 7) kontrola konstytucyjności umów międzynarodowych oraz badanie zgodności prawa wewnętrznego z prawem międzynarodowym,
- 8) rozpatrywanie sporów związanych z kontrolą konstytucyjności wyborów i referendów oraz orzekanie w sprawach piastowania mandatu,
- 9) sygnalizowanie luk w prawie i inicjatywa ustawodawcza.

Lektura rozdziału nie dostarcza jednak wyczerpujących wiadomości na temat m.in. przykładowych metod i technik wykładni postanowień konstytucji w badanych państwach, korzystania w praktyce przez sądy konstytucyjne z kompetencji do delegalizowania partii politycznych oraz skutków funkcjonowania instytucji skargi konstytucyjnej. Nie jest także jasne jakie pojęcie luki prawnej zostało przyjęte w pracy, co pozostawia czytelnikowi dość dużą swobodę interpretacji uwag poczynionych na temat ostatniej z wymienionych wyżej funkcji sądów konstytucyjnych.

Rozdział piąty zatytułowany został *Główne kierunki orzecznictwa sądów konstytucyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej*. Autorka podkreśla, że jej zadaniem będzie prezentacja głównych problemów stanowiących przedmiot rozstrzygnięcia sądów konstytucyjnych w celu ukazania praktycznego wymiaru ich pracy w poszczególnych państwach.

Jakkolwiek autorka zastrzega, że aktywność sądów na badanym obszarze jest różna, oraz że opis działalności głównie węgierskiego i polskiego sądu konstytucyjnego wynika z większej intensywności ich pracy w porównaniu do analogicznych organów w innych państwach, to jednak zastrzeżenie to może wydawać się w pewnym stopniu niezgodne z sugerowanym tytułem rozdziału zakresem tematyki. Jeśli bowiem autorka stawia sobie za cel przekrojowe i wystarczające dla dokonania rzetelnych uogólnień przedstawienie praktyki funkcjonowania sądów konstytucyjnych, to dokonany następnie opis działania tych organów może wywołać błędne z pewnością przypuszczenie, że w niektórych wyróżnionych sferach działalność sądów konstytucyjnych innych państw nie występuje.

W opisywanym rozdziale poruszone zostają następujące zagadnienia:

- 1) ochrona praw konstytucyjnych w orzecznictwie środkowo- i wschodnio-europejskich sądów konstytucyjnych,
- 2) podział władzy w orzecznictwie sądów konstytucyjnych,
- 3) struktura orzecznictwa konstytucyjnego.

Autorka przeprowadza dla potrzeb praktycznych ciekawą typologię zagadnień związanych z sytuacją prawną jednostki w sferze prawa konstytucyjnego, wyróżnia bowiem takie pojęcia jak m.in. ochrona prawa do życia i godności, ochrona równości wobec prawa, ochrona praw nabytych a problem reform wolnorynkowych, ochrona praw człowieka a ustawy dekomunizacyjne. Czytelnik może jednak odnieść wrażenie, że autorka utożsamia takie kategorie pojęciowe języka prawniczego jak wolność, prawa i uprawnienia. Z lektury rozdziału można także wnioskować o istnieniu konstrukcji prawa do równości wobec prawa. Ujęcie takie ma z pewnością walor w zakresie rozumowania intuicyjnego oraz jest szczególnie przydatne dla czytelników nie będących prawnikami np. przedstawicieli nauk politycznych, jednakże może równocześnie budzić wątpliwości co do jednoznaczności sformułowań.

Autorka trafnie i przejrzyście opisuje stanowisko sądów konstytucyjnych w kwestiach związanych z realizacją ich kompetencji. Interesujące wydają się w szczególności analizy dotyczące sfery praw ekonomicznych w aspekcie szeroko ujętych przemian własnościowych, występujących w badanych państwach.

W części trzeciej pt. *Struktura orzecznictwa konstytucyjnego. Aktywizm chaotyczny czy uporządkowany* użyte zostaje nie do końca, jak się wydaje, znane w języku polskim a w konsekwencji jednoznaczny termin "aktywizm". Ponadto przykłady działalności sądów konstytucyjnych przytoczone w powyższym punkcie mogą być uznane za niewystarczająco obszernie opisane by pozostały w związku z tezą, w myśl której w niektórych państwach badanego regionu sądy

konstytucyjne stosują swoistą metodykę postępowania z niektórymi kategoriami spraw w celu zwiększenia własnej efektywności działania.

Zakończenie pracy zawiera wnioski z przeprowadzonych w niej rozważań. Anna M. Ludwowska potwierdza tu zarówno dobrą znajomość poruszanej problematyki. Zakończenie może ponadto stanowić niezwykle przydatny materiał dla dalszego badania sądownictwa konstytucyjnego w systemach prawnych państw Środkowej i Wschodniej Europy.

Wojciech Wojciechowski

Aleksandra Dulinić, *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, ss. 166.

Książka składa się ze wstępu i pięciu rozdziałów: *Kapitały własne i obce finansujące działalność przedsiębiorstwa*, *Ryzyko i mechanizm dźwigni w działalności przedsiębiorstwa*, *Koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, *Struktura kapitału a wartość przedsiębiorstwa*, *Zwiększanie wartości przedsiębiorstwa*.

Pierwszy rozdział książki ma charakter porządkujący i zawiera definicje podstawowych pojęć używanych przez Autorkę. Z punktu widzenia kolejnych rozdziałów największe znaczenie mają definicje kapitału i jego struktury, wartości rynkowej przedsiębiorstwa i składników jego majątku, a także wartości rynkowej kapitału własnego i kapitału obcego. W drugiej części rozdziału można znaleźć krótką charakterystykę poszczególnych składników kapitału.

Rozdział drugi poświęcony jest w całości problematyce ryzyka. Autorka opisuje podstawowe pojęcia dotyczące miar ryzyka, klasyfikacji ryzyk, prognozy rentowności, dźwigni finansowej i operacyjnej. Przy okazji analizy współczynnika β scharakteryzowane są modele opisujące spodziewany zwrot z inwestycji polegającej na kupnie akcji: model jednoczynnikowy Sharpa'ego, CAPM (*Capital Asset Pricing Model*) i APT (*Arbitrage Pricing Theory*).

Rozdział trzeci zawiera wyjaśnienia pojęcia i objaśnienie sposobów szacowania kosztu kapitału pochodzącego z różnych źródeł. Autorka opisuje również koncepcję średniego ważonego kosztu kapitału. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona jest zależnościom pomiędzy kosztem kapitału a decyzjami inwestycyjnymi.

W rozdziale czwartym Autorka zajmuje się jednym z bardziej kontrowersyjnych kierunków badań we współczesnych finansach, czyli zależnością pomiędzy strukturą kapitału a wartością przedsiębiorstwa. Autorka przedstawia kluczowe dla rozwoju teorii struktury kapitału twierdzenia Modiglianiego-Millera wraz z ich późniejszym uzupełnieniem o zagadnienia wpływu podatku dochodowego na wartość przedsiębiorstwa. W zawartej w pracy próbie systematyki teorii struktury kapitału Autorka przedstawia podział na teorie substytucji oraz teorie związane z asymetrią informacji.

Ostatni rozdział poświęcony jest coraz bardziej popularnym w ostatnich latach koncepcjom rynkowej wartości dodanej (MVA) i ekonomicznej wartości dodanej (EVA). Autorka obszernie wyjaśnia obie koncepcje pokazując możliwości ich praktycznego wykorzystania w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

Autorka we wstępie deklaruje chęć dotarcia przede wszystkim do dwóch grup odbiorców: studentów oraz kadry menedżerskiej. Jest to trudne zadanie bowiem grupy te – choć na pewno ich zapotrzebowanie na wiedzę nie jest przeciwstawne – to jednak wymagają innego sposobu przedstawiania informacji. Studenci powinni otrzymać książkę o charakterze dydaktycznym, systematyzującą aktualny stan wiedzy na temat struktury i kosztu kapitału. Dla menedżerów konieczne jest położenie nacisku na praktyczne zastosowania przedstawionych teorii. Wydaje się, że w pewnym stopniu postulat ten został zrealizowany.

Analizując kompleksowo strukturę i treść książki można dojść do wniosku, że Autorka zagadnienia struktury i kosztu kapitału przedstawia w sposób przemyślany i systematyczny. Wywód